

Peter Vos
Getekende boeken

Getekende boeken van Peter Vos

Eddy de Jongh

IN DE LITERATUUR EN HISTORISCHE anekdotiek figureert een aantal gerenommeerde kunstenaars die terecht of ten onrechte een zekere gierigheid wordt aangewreven. Daartoe behoren ook beroemde Hollanders als Maerten van Heemskerck, Rembrandt en Karel Appel. Over het tegendeel van de ondeugd in kwestie is zelden gerapporteerd, maar er is alleszins reden om in dit verband aan de in 2010 overleden Utrechtse tekenaar Peter Vos te denken. Want zeker wanneer het om zijn tekeningen ging, is Vos verre van gierig geweest. Vele van zijn prachtige bladen heeft hij zonder aarzeling weggegeven, bij zijn volle verstand dan wel na enkele alcoholische consumpties. ‘Misschien doe ik zulke dingen om mijn schuld tegenover de wereld af te betalen’, heeft hij daarover eens opgemerkt. Een interessante uitlating, ofwel aanlokkelijke kost voor psychologen en analytici. Aan het geven van geschenken, ook wanneer dat gebeurt uit schuldgevoel, is door vertegenwoordigers uit deze disciplines menig diepzinnige verhandeling gewijd.

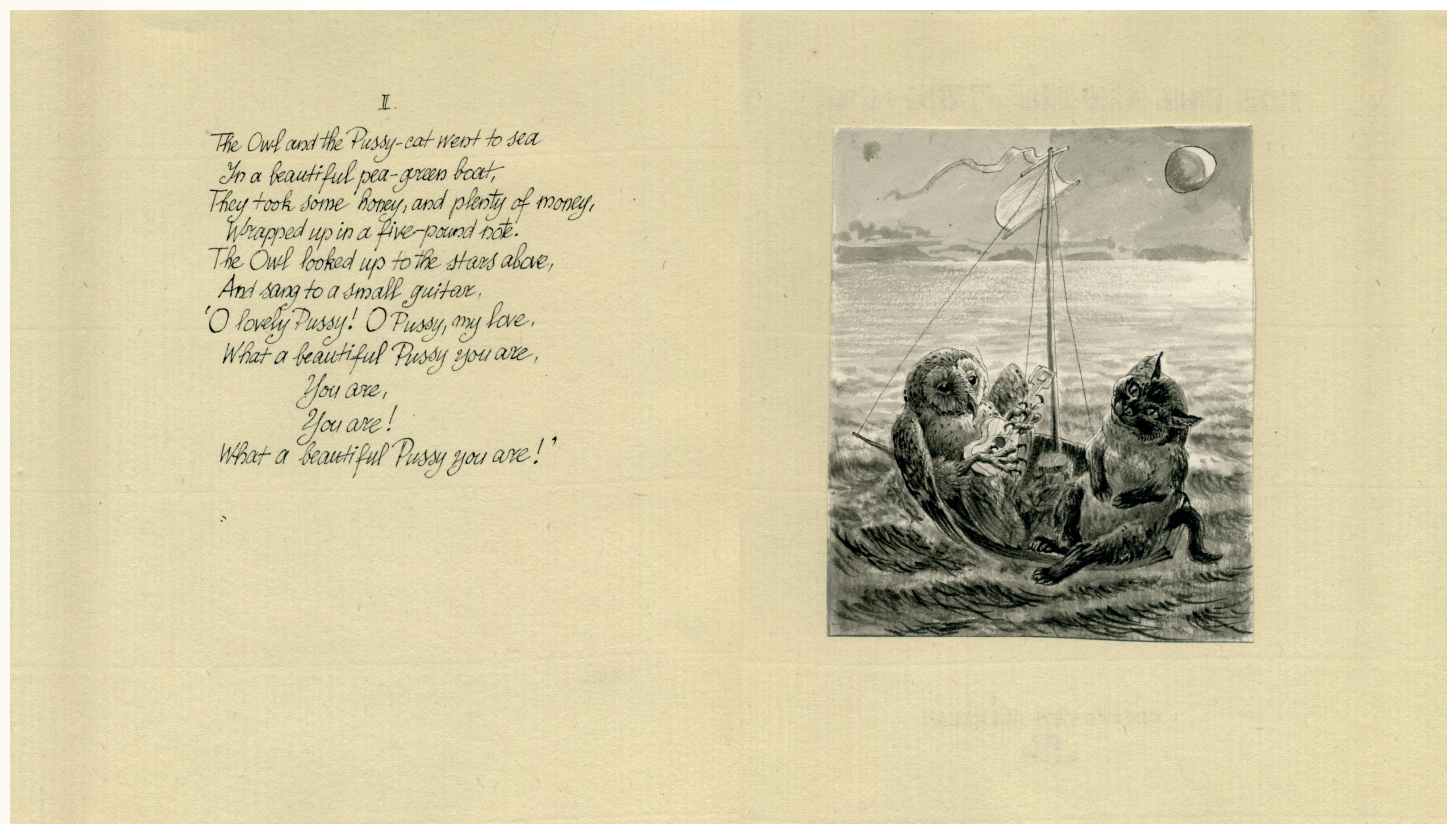
Vos wist mensen, doorgaans vrienden, trouwens op verschillende manieren te verrassen. Niet alleen met tekeningen, maar ook met schitterend verluchte brieven die evenzeer kunstwerken op zichzelf zijn en waarvan een selectie (uit vele honderden) enkele jaren geleden is uitgegeven. ‘Bij het bladeren door Peter Vos’ Getekende brieven werd ik door een onbedaarlijke afgunst overvallen. Wat een mazzel had je als je met die man bevriend was!’ schreef Sylvia Witteman in de Volkskrant.

De tekenaar grossierde ook nog in een derde soort geschenken, bestaande uit een ingenieus gemaakt boek of boekje, waarvan de oplage nooit meer dan één exemplaar bedroeg en dat uiteraard voorzien was van illustraties, in veel gevallen gecombineerd met ondersteunende tekst. We zouden een dergelijk gewrocht – ván een vriend vóór een vriend, een vriendin, echtgenote of zoon – een *album amici* kunnen noemen, naar analogie van het beter bekende *album amicorum*, een boek met bijdragen van verschillende vrienden. Het eerste dateert uit het begin van de jaren vijftig van de vorige eeuw, kort voordat Peter zijn opleiding aan de Rijksakademie van beeldende kunst in Amsterdam zou beginnen. Het laatste ontstond een halve eeuw later. In slechts enkele van deze getekende geschenken – het totale aantal bedraagt naar schatting zo’n zestig exemplaren – wordt de ontvanger zoals in een brief persoonlijk aangesproken. Als fysieke drager voor zijn geïllustreerde albums koos Vos meer dan eens dummy’s, boeken met blanco pagina’s, door uitgevers gebruikt om een indruk te krijgen van het uiterlijk en postuur van het eindproduct. Hij verwierf ze bij de uitgeverijen waarvoor hij werkte.

Vos heeft vele jaren een dagboek bijgehouden en daarin noteerde hij soms ook het een en ander over het maakproces van een cadeau te geven album. Over de inhoud ervan werd grondig nagedacht en in het dagboek werden schetsen gemaakt en een aantal malen een lay-out uitgeprobeerd. Dit kon trouwens ook worden gedaan in een schetsboek waarvan Vos er talloze op na hield.

Of veel andere kunstenaars hun creativiteit in zulk soort giften hebben gestoken, laat zich moeilijk vaststellen. Lucebert maakte tussen 1949 en 1951 acht unica, boekjes met gedichten en tekeningen, die net als bij de artistiek zo anders gearde Vos, alle bestemd waren voor één enkele persoon. Cees Nooteboom fabriceerde ooit een boekje in een oplage van één voor Remco Campert, en misschien hebben ook andere schrijvers,

Dubbele pagina uit
The owl and the pussy-cat
voor Marina Schapers
op 14 januari 1978, met
ingeplakte illustratie bij
gedicht van Edward Lear.

kunstenaars of amateurkunstenaars in de afgelopen decennia nog wel eens dergelijke papieren eenlingen ontworpen en in elkaar gezet, maar vrijwel zeker nooit in de hoeveelheid die Vos heeft geproduceerd.

Uit het verre verleden, met name uit de Bourgondische vijftiende eeuw, kennen we nog de iconografie van de auteur of kopiist die, al of niet knielend, een door hem zojuist voltooid geïllumineerd boek aan een vorst of andere hooggeplaatste figuur presenteert. Een werk vervaardigd voor één individu, dat is de overeenkomst, en dan meteen ook de enige overeenkomst met de boekproductie van Vos, die bij het overhandigen van zijn giften ook zeker niet op zijn knieën zal hebben gelegen.

Peter Vos was een gecompliceerde persoonlijkheid. Generositeit was daar een facet van, al of niet gegrond op wat door hem ooit gekenschetst werd als afbetaling van zijn schuld aan de wereld. Genereus was hij in elk geval ook met zijn *ad hominem* vervaardigde boekjes. Wat Vos als boekmaker bij gelegenheid weggaf was een vossiaans unicum, in feite precies dát wat de negentiende-eeuwse Amerikaanse schrijver Ralph Waldo Emerson heeft omschreven als een deel van iemands identiteit: 'The only gift is a portion of thyself', en met 'only' bedoelde Emerson het echte, het enig ware geschenk.

Nu waren niet alle unica die uit zijn bedreven handen kwamen bedoeld als cadeau. Een klein aantal kreeg een andere bestemming of werd in reserve gehouden voor een naderhand te bepalen eindstation. Van uniformiteit in Vos' boekproductie is geen sprake. Ten opzichte van elkaar zijn de albums divers van formaat, maar vooral zijn ze onderling verschillend van inhoud, met serieuze en minder serieuze thematiek, gevat in een idioom dat zowel naturalistisch als in zekere mate surrealistisch kan zijn, zoals dat ook het geval is met het andere werk van Vos. Naast *alba amici* met voorstellingen die een doorlopend verhaal vertellen, zoals het *Scheppingsverhaal* uit 1959 en het sprookjesachtige *De witte vogel* uit 1960 of *The owl and the pussy-cat* uit 1978, illustraties bij de beroemde versjes van Edward Lear, zijn er ook producten met voorstellingen die slechts in zekere zin, of in sommige gevallen zelfs helemaal niet met elkaar samenhangen. Ze zijn allemaal onderling verschillend van zowel makelij als portee, maar geen enkel album ontbreekt het aan *jeu d'esprit*.

Dat Vos waarde hechtte aan zijn zelf vervaardigde cadeaus en overige unica blijkt wel uit het feit dat hij er naderhand een administratie van heeft aangelegd, meer dan eens zelfs. In 1963 deed hij dit met een veertigtal boekjes onder de titel 'Bibliografie' en eind 1979 maakte hij een lijstje van de tien getekende boekjes die hij sinds 1976 had geproduceerd. Ook in zijn dagboek uit 1982 staat een lijstje. Hierin ontbreken echter enkele gedrukte uitgaven die hij na hun verschijning van illustraties had voorzien.

Hoewel speciaal gemaakt voor één individu is de inhoud van het gros van de albums voor buitenstaanders aan wie inzage ervan wordt gegund vrij begrijpelijk, ook al goochelde de tekenaar graag met eigen werkelijkheden en deed hij veelvuldig een beroep op het associatievermogen van de kijker. Een goed voorbeeld is het *ABC voor Paula*, in 1960 gemaakt voor de echtgenote van een van zijn oudste vrienden, waarvan ongeveer elke pagina vraagt om twee verschillende kanten uit te associëren. Zo is de letter C in de naam Julius Caesar (Vos schreef 'C sar') een verwijzing naar Charlie Chaplin die bezig is uit te beelden wat de Romeinse veldheer zou hebben gezegd bij het oversteken van de Rubicon, 'de teerling is geworpen' (*alea iacta est*).

Pagina uit *De twaalf prijzen voor Sander Vos* op 27 januari 1979, met de prijs in de categorie: aardrijkskunde: Mr. Cees Boterduym, als NEDERLAND.

Sommige albums hebben een onmiskenbaar *sous-entendu*-karakter, zodat ze voor anderen moeilijk te doorgronden zijn. Zoals *De twaalf prijzen*, in 1979 gemaakt voor Peters zoon Sander, waarschijnlijk degene aan wie de meeste albums, brieven en tekeningen zijn gedoneerd. Zes jaar later kreeg Sander het in het geheel niet cryptische 'vacantiedagboek', getiteld *In Eilat*, waarin de kunstenaar de talloze vogels in beeld heeft gebracht die hij enkele weken lang had geobserveerd in het zuidelijkste punt van Israël, een bekend eldorado voor ornithologen en vogelliefhebbers. Meer dan tweehonderd natuurgetrouwe vogelportretten op klein formaat, gecombineerd met een doorlopend commentaar in een uitgewogen mise en page: een unicum dat in geen museumcollectie zou misstaan.

Vos bezat een grote ornithologische kennis. Tot aan het eind van zijn leven bleef hij vogels tekenen, met een zekere voorkeur voor mussen en uilen. Een hoogtepunt in zijn oeuvre vormt het in 1980-1981 ontstane album *Een dummy met 333 vogels* dat verworven werd door de Fondation Custodia in Parijs. Van enkele jaren eerder dateert *Een studie in grijs*, honderd in Artis gemaakte vogeltekeningen met toelichtingen van de kunstenaar. Het is een van de gevallen waarvan het manuscript zou worden gedrukt en in oplaag uitgegeven.

MORT J'APPELLE DE TA RIGEUR

zegt mijnheer V. / hommage à Caligula

voor Florrie Hillenius, februari-juni 1960

In dummy (met 16 gedrukte pagina's), 185 × 146 mm, ingenaaid, 107 pp., met gewassen pen- en penseeltekeningen, met titel (1.3) en teksten in pen, op schutblad gedateerd: 9 Febr. 1960 (1.1) en op achterste schutblad: Colophon (1.2).

MET DE TITEL OVER de Dood, ontleend aan de 15de-eeuwse Franse dichter François Villon (ca. 1431 – ca. 1463), is deze getekende dummy één van de mooiste en ontroerendste getekende boeken van Peter Vos. Hij voltooide het getekende boek eind juni 1960 als geschenk voor Florrie Hillenius (1928–2019), als een afsluiting van de intense relatie tussen beiden.¹ Daarbij werkte hij verder in een als schetsboek gebruikte dummy waarin hij vanaf 9 februari 1960 tekeningen had gemaakt van de muis Caligula, die hij die morgen 'ongeneselijk stil in zijn bak, waar hij tussen krantenknipsels en een borrelglasje water placht te wonen' had aangetroffen.² In februari noemde hij de dummy 'hommage à Caligula'. Tot in mei ging hij door met het, meer dan vijftien keer, portretteren van de dode muis (1.5), om daaraan vervolgens andere elementen uit zijn kamer toe te voegen: een reigerschedel, knoflook, een hoornschelpje, een ovale spiegel, en ook

enkele zelfportretten (omslag, 1.6); vervolgens kwamen na nog enige stillevens, weer een aantal tekeningen van dode muizen en vogels. De vraag blijft wanneer Peter Vos besloot van deze dummy een boek over de Dood te maken met de naar Villon geciteerde titel en de groepen dubbele bladen met gewassen tekeningen met Dood als skelet aan begin en het eind van het boek. Aan het begin, getekend in pen en penseel over de gedrukte pagina's van de dummy zijn er vier dubbele pen- en penseeltekeningen met de Dood als violist, boogschutter, schildersmodel (1.4) en geestelijke begeleider op weg naar de galg. Aan het eind van het boek zijn een vijftal dubbele pagina's opgenomen met christelijke heiligen (1.7) en Maria met de dode lichaam van Christus (1.8).

Toen Peter eind mei 1960 met een jeugdvriend vertrok voor een korte reis door Bretagne,³ beloofde hij Florrie de dummy te geven die hij in Bretagne vol tekende en schreef met reiservaringen en liefdesbetuigingen. Bij terugkomst besloten Florrie en Peter samen dat het beter was elkaar niet meer te zien en tegelijk beloofde Peter haar in plaats van de Bretagne-dummy dit boek over de Dood als een passender geschenk te geven. Aan het eind van het boek, voorafgaand aan het colophon (1.2) schreef Peter bij een tekening van een liggende dode vogel: ach lieve florrie gaan we gauw dood? Nee hè? Wij niet. Peter overleed in 2010 en Florrie in 2019. Toen wij in 2016 bezig waren met het samenstellen van het boek Peter Vos – Getekende brieven toonde Florrie ons, als geschenken aan haar van Peter, dit schitterende album samen met ruim dertig even mooie en ontroerende getekende brieven.

(1.1: schutblad)

9 Febr. 1960 hommage à Caligula.

Toen deze dummy nog, leeg in de kast stond. Deelde ik mijn kamer met de muis Caligula levend en wel.

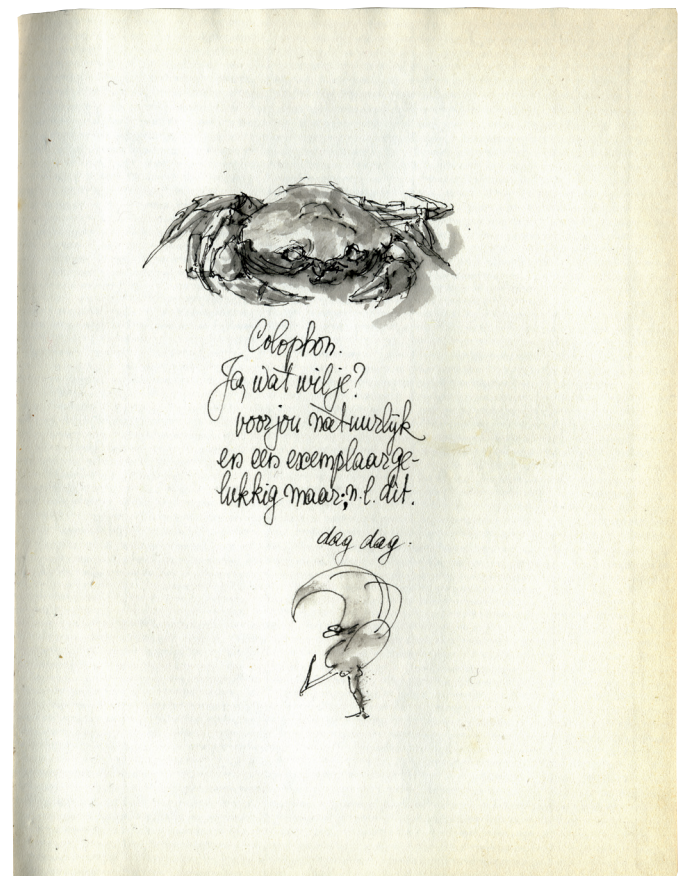
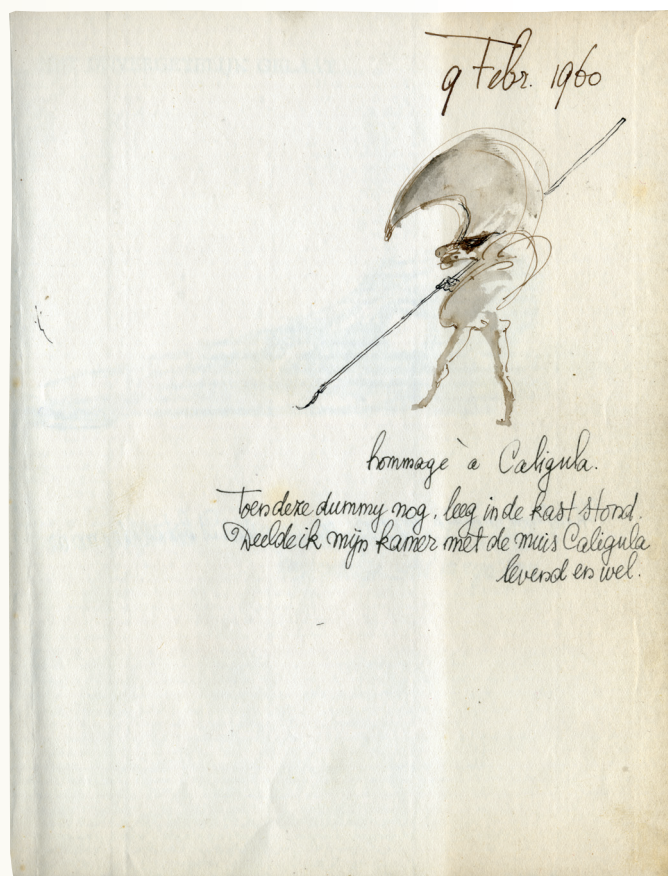
Met daarboven een gewassen pentekening van een gemaskerde P(ulcinel) met een staf over zijn schouder.

(1.2: p. 107)

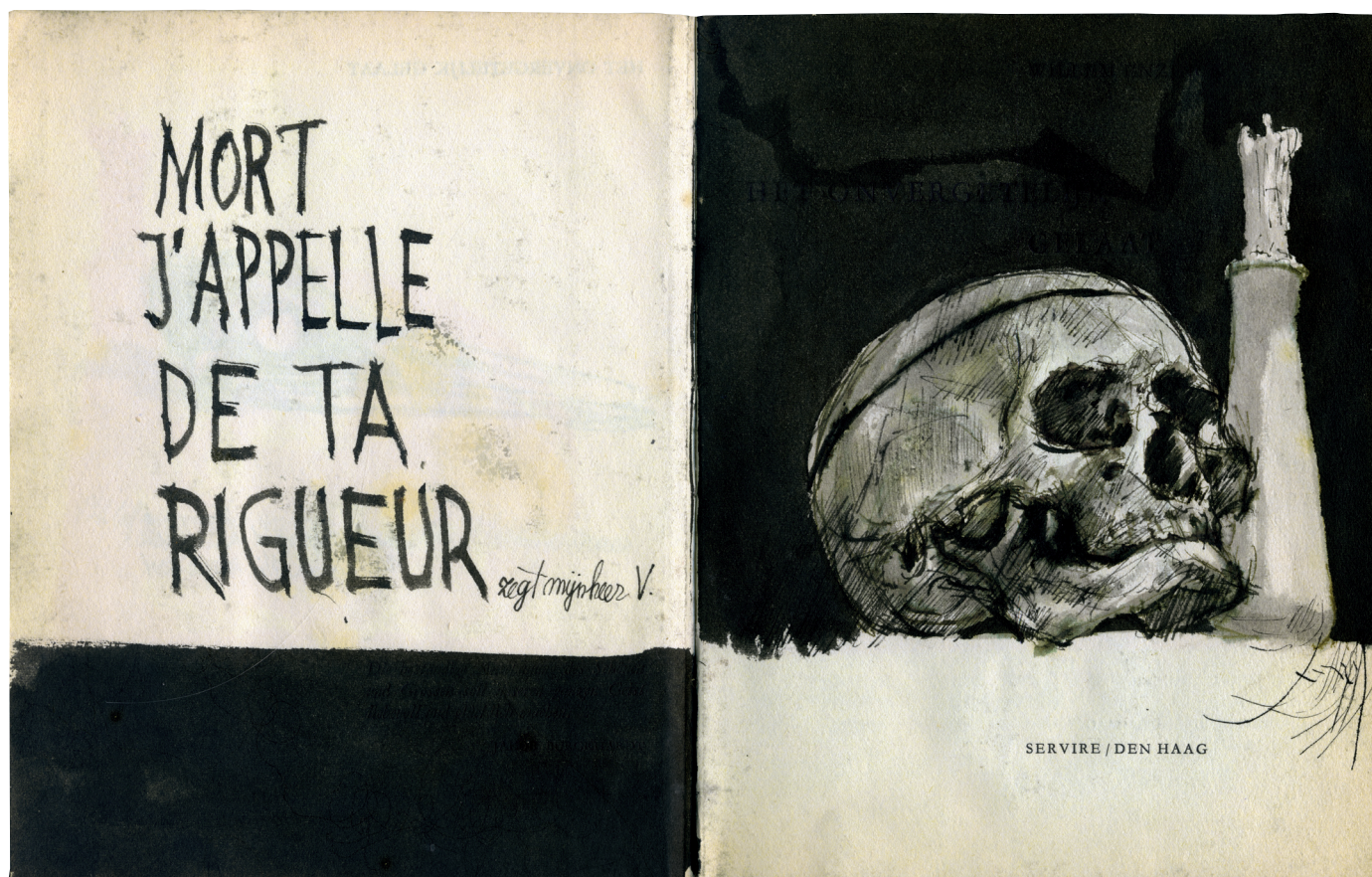
Pagina met gewassen pentekening van een krab in pen erboven:

Colophon. Ja, wat wil je? voor jou natuurlijk en een exemplaar gelukkig maar; n.l. dit. dag dag.

Met gewassen pentekening van lopende P(ulcinel).

(1.3: pp. 4-5)

Met pen en penseel getekend
over gedrukte titelpagina
dummy:

MORT J'APPELLE DE TA
RIGUEUR zegt mijnheer V.

Met gewassen pentekening van
een schedel en een kaars in fles.

(1.4: pp. 8-11)

Opengeslagen dubbele pagina
(met pp. 9-10 uitgesneden): met
pen- en penseeltekeningen
van schilder met snor en palet
achter ezel, met als model de
Dood (skelet) zittend op bank.

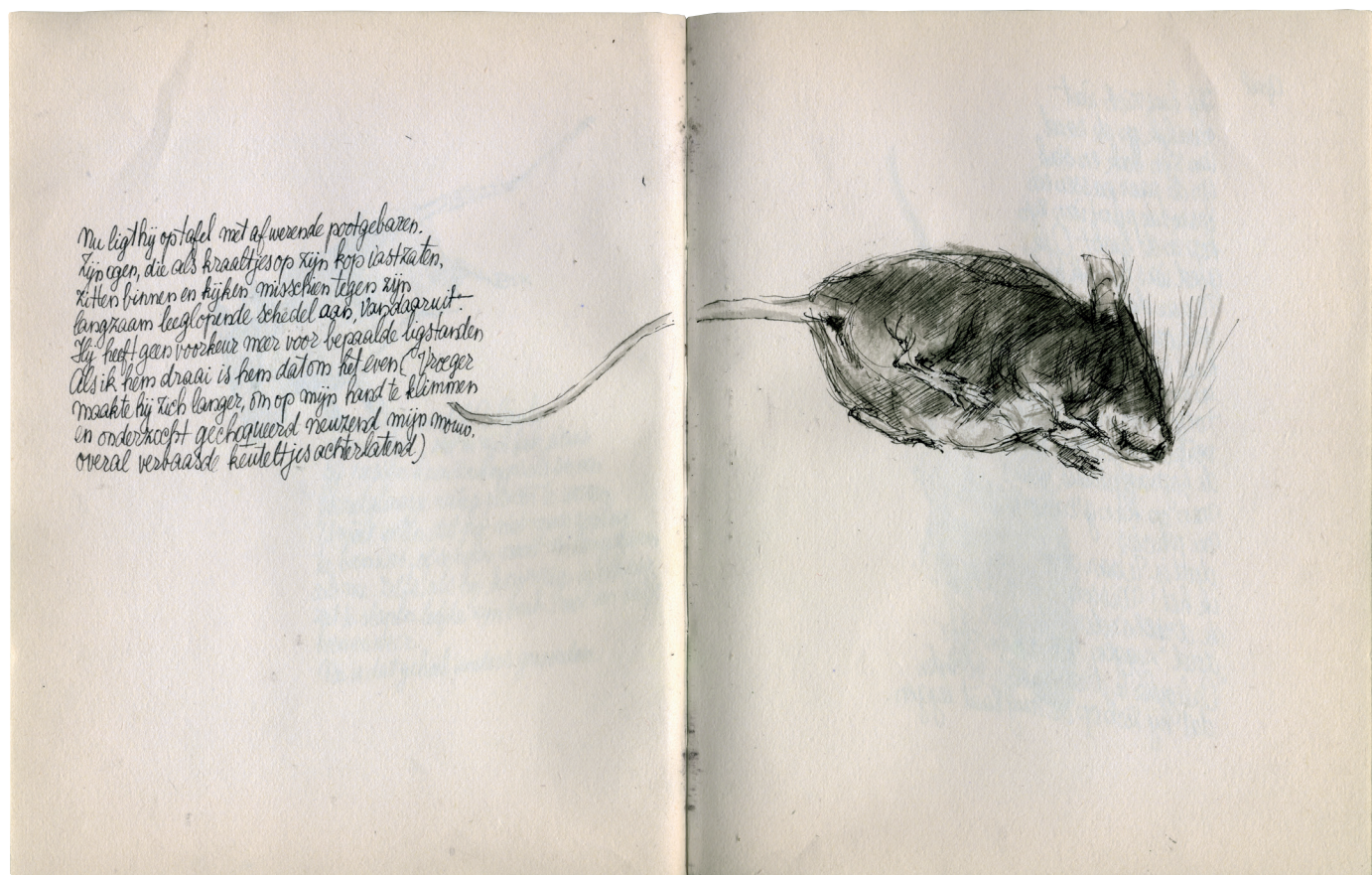
(1.5: pp. 20-21)

Opengeslagen dubbele pagina met tekst over dode muis

Caligula:

Nu ligt hij op tafel met afwerende pootgebaren. Zijn ogen, die als kraaltjes op zijn kop vastzaten, zitten binnen en kijken misschien tegen zijn langzaam leeglopende schedel aan, vandaaruit. Hij heeft geen voorkeur meer voor bepaalde ligstanden. Als ik hem draai is hem dat om het even (Vroeger maakte hij zich langer, om op mijn hand te klimmen en onderzocht gechoqueerd neuzend mijn mouw, overal verbaasde keuteltjes achterlatend)

Met gewassen pen- en penseel- tekeningen van dode muis.

(1.6: pp. 52-53)

Opengeslagen dubbele pagina met naar beneden aflopende tekst op gedeeltelijk uitgesneden blad:

het zal wel weer winter worden. Dan is er weer genoeg gebeurd om hier een lange hete zomer van te maken. Afscheid voornamenlijk, dat is, wat je onthoudt en daarvòòr, wat er gebeurde toen er nog geen afscheid genomen was, maar vager; zo ook denk je, als je dood bent, alleen maar aan toen je doodging Vaag nog aan daarvóór, steeds minder; tot alleen de huidige toestand overblijft zonder veel resterende hersens om aan überhaupt iets te denken Met gewassen pen- en penseeltekening van zelfportret met sigaret.

